

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน จังหวัดกาญจนบุรี จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านปัจจัยสังคมและเศรษฐกิจ สภาพการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว สภาพการเป็นสมาชิก การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ความพึงพอใจ ปัญหาและข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการดำเนินงานของศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชนของคณะกรรมการศูนย์ฯ จำนวน 135 ราย ในจังหวัดกาญจนบุรี ผู้วิจัยได้นำเสนอประเด็นสำคัญต่าง ๆ โดยจำแนกเป็น 3 ส่วน คือ สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. สรุปการวิจัย

1.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัย มีดังนี้

- 1.1.1 เพื่อศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิกศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน จังหวัดกาญจนบุรี
- 1.1.2 เพื่อศึกษาสภาพการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน จังหวัดกาญจนบุรี
- 1.1.3 เพื่อศึกษาความพึงพอใจ และความต้องการของสมาชิกต่อการดำเนินงานของศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน จังหวัดกาญจนบุรี
- 1.1.4 เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะในการพัฒนาศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน จังหวัดกาญจนบุรี
- 1.1.5 เพื่อหาแนวทางการพัฒนาศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน จังหวัดกาญจนบุรี

1.2 วิธีการดำเนินการวิจัย

ประชากรที่ศึกษาเป็นสมาชิกของศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดกาญจนบุรี 3 กลุ่ม จำนวน 135 ราย และดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

- 1.2.1 การสอบถามสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน ซึ่งมีลักษณะคำถามแบบปลายเปิดและคำถามแบบปลายปิด แบ่งออกเป็น 4 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 สภาพพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน

ตอนที่ 2 สภาพการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว

ตอนที่ 3 ความพึงพอใจ และความต้องการของสมาชิก

ตอนที่ 4 ปัญหาและข้อเสนอแนะในการดำเนินการในด้านต่างๆ ของศูนย์ข้าวชุมชน

1.2.2 การสอบถามคณะกรรมการศูนย์ข้าวชุมชน ซึ่งมีลักษณะคำถามแบบปลายเปิด คำถามแบบปลายปิด และการสนทนากลุ่ม (Focus group)

1.2.3 นำแบบสัมภาษณ์ทดสอบกับสมาชิกและคณะกรรมการศูนย์ข้าวชุมชน ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกับกลุ่มตัวอย่างเป้าหมายที่ผู้วิจัยต้องการทดสอบจำนวน 30 ราย เมื่อพบข้อบกพร่องของแบบสัมภาษณ์ จึงนำมาแก้ไขเพื่อให้แบบสัมภาษณ์มีความถูกต้องและสมบูรณ์มากที่สุด จากนั้นจึงนำแบบสัมภาษณ์ไปเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนาม นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาตรวจสอบความถูกต้องเมื่อมีความสมบูรณ์ของข้อมูลแล้ว จึงทำการประมวลและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป โดยใช้สถิติ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

1.3 ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้

1.3.1 สภาพเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิกศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน จังหวัดกาญจนบุรี

ผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรเป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย 55.42 ปี ระดับการศึกษา จบชั้นประถมศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 3.92 คน แรงงานเป็นแรงงานในครอบครัวเฉลี่ย 1.87 คน คน เกษตรกรเป็นสมาชิกสถาบันอื่นนอกจากศูนย์ข้าวชุมชน โดยเฉพาะสมาชิกกลุ่มลูกค้า ธกส. ร้อยละ 83 และไม่มีสถานะทางสังคม มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวจาก อินเทอร์เน็ตน้อยที่สุด เกษตรกรทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก มีอาชีพรองคือรับจ้างทั่วไป มีประสบการณ์ในการทำนาเฉลี่ย 27.92 ปี พื้นที่ถือครองเฉลี่ย 24.67 ไร่ เป็นพื้นที่ตนเองเฉลี่ย 15.54 ไร่ พื้นที่เช่าเฉลี่ย 19.53 ไร่ เกษตรกรส่วนใหญ่กู้ยืมเงินจาก ธกส.

1.3.2 สภาพการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน จังหวัดกาญจนบุรี

สภาพการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว พบว่า สมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนส่วนใหญ่ปลูกข้าวพันธุ์สุพรรณบุรี 1 ชื่อเมล็ดพันธุ์ข้าวจากหน่วยงานภาคเอกชน จำหน่ายเมล็ดพันธุ์ที่โรงสี ไม่เข้าร่วมประชุม อบรมถ่ายทอดความรู้

1.3.3 ความพึงพอใจ และความต้องการกิจกรรมของสมาชิกต่อการดำเนินงานของ ศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน จังหวัดกาญจนบุรี

1) ความพึงพอใจและความต้องการกิจกรรม พบว่า

(1) ด้านกิจกรรมกลุ่ม ความพึงพอใจในระดับมาก ได้แก่ ด้านการซื้อและจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ ในระดับปานกลาง ได้แก่ ด้านการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร ด้านการจัดหาปัจจัยการผลิต ด้านกองทุนกู้ยืม และในระดับน้อย ได้แก่ ด้านการอบรมถ่ายทอดความรู้

(2) ด้านองค์ประกอบของกลุ่ม ความพึงพอใจในระดับมาก ได้แก่ ด้านสมาชิกกลุ่ม ด้านสถานที่ดำเนินงานกลุ่ม ด้านวัตถุประสงค์ของกลุ่ม และในระดับปานกลาง ได้แก่ ด้านกฎ กติกา กลุ่ม ด้านทรัพยากรกลุ่ม และในระดับน้อย ได้แก่ ด้านกรรมการและผู้นำ

2) กิจกรรมที่ต้องการให้เกิดขึ้นในศูนย์ข้าวชุมชน พบว่า กิจกรรมที่ต้องการในระดับมาก ได้แก่ การแปรรูปผลิตภัณฑ์ การสนับสนุนปัจจัยการผลิต การถ่ายทอดองค์ความรู้ การประชาสัมพันธ์ การสร้างเครือข่ายและการประสานงาน และในระดับปานกลาง ได้แก่ การส่งเสริมการทำบัญชีต้นทุน

1.3.4 ปัญหาและข้อเสนอแนะในการพัฒนาศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน จังหวัดกาญจนบุรี

1) ปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนาศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน จังหวัดกาญจนบุรี

(1) ด้านการผลิต พบว่า ปัญหาในระดับมาก ได้แก่ จำนวนสมาชิกที่ผลิตเมล็ดพันธุ์ ขั้นตอนการผลิตเมล็ดพันธุ์ และปริมาณเมล็ดพันธุ์ ปัญหาในระดับปานกลาง ได้แก่ เครื่องจักรกล

(2) ด้านการตลาด พบว่า ปัญหาในระดับปานกลาง ได้แก่ การผลิตเมล็ดพันธุ์ให้มีความบริสุทธิ์ การส่งเสริมการจำหน่าย ปัญหาในระดับน้อย ราคาจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ และสถานที่จำหน่าย

(3) การดำเนินงานของศูนย์ฯ พบว่า ปัญหาในระดับมาก ได้แก่ การถ่ายทอดองค์ความรู้ ปัญหาในระดับปานกลาง ได้แก่ การให้กู้ยืมกองทุน ปัญหาในระดับน้อย ได้แก่ การคัดเลือกคณะกรรมการศูนย์ฯ

(4) การพัฒนากรรมการ สมาชิก พบว่า ปัญหาในระดับมาก ได้แก่ การได้รับการอบรม และปฏิบัติ ปัญหาในระดับปานกลาง ได้แก่ การศึกษาดูงาน

2) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน จังหวัดกาญจนบุรี คือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนปัจจัยการผลิต เทคโนโลยีที่ทันสมัย

ตลอดจนองค์ความรู้ (Knowledge Management) ในการผลิตเมล็ดพันธุ์ให้ได้มาตรฐานโดยการให้คำแนะนำสมาชิกเรื่องการตัดพันธุ์ปน และวิธีการผลิตที่เหมาะสม โดยส่งเสริมให้สมาชิกศึกษาดูงาน ศูนย์ข้าวชุมชนที่ประสบความสำเร็จ เพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวให้มีคุณภาพและมาตรฐานตรงกับความต้องการของตลาด โดยคณะกรรมการต้องมีแผนงาน โครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชน ตลอดจนการสร้างภาคีเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนความรู้และเทคโนโลยี และยังเป็นการเพิ่มช่องทางการตลาด ระหว่างศูนย์ข้าวชุมชนด้วยกันเอง

1.3.5 แนวทางการพัฒนาศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน จังหวัดกาญจนบุรี

1) **ด้านการวางแผน** ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน คือ การพัฒนาเยาวชนรุ่นใหม่ให้เรียนรู้วัฒนธรรมและประเพณีการปลูกข้าว ใน 2 กลยุทธ์ คือ 1) การใช้ศูนย์ข้าวเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิตของเยาวชนในท้องถิ่น โดยสมาชิกและคณะกรรมการศูนย์ข้าวเปรียบเสมือนเป็นครูพี่เลี้ยง มีตัวชี้วัด 2 ประเด็น คือ เยาวชนในท้องถิ่นมีความรู้ความเข้าใจด้านการผลิตข้าวมากขึ้น และการมีเกษตรกรรุ่นใหม่ขึ้นมาสืบทอดอาชีพการเกษตรด้านการผลิตข้าว กิจกรรมที่สอดคล้อง คือ การพัฒนาการเรียนรู้และปลูกฝังค่านิยมการปลูกข้าวให้กับเยาวชนในท้องถิ่น โดยใช้วิธีการฝึกอบรมและการติดตามเยี่ยมเยียนเป็นกลไกในการส่งเสริมและพัฒนา และ 2) การตอบแทนคืนสู่สังคม ด้วยการให้ทุนการศึกษาแก่นุรหลานของเกษตรกรในท้องถิ่น มีตัวชี้วัด 1 ประเด็น คือ เยาวชนที่ได้รับทุนการศึกษาสามารถกลับมาพัฒนาชุมชนของตนเอง กิจกรรมที่สอดคล้อง การพัฒนาการเรียนรู้และปลูกฝังค่านิยม การปลูกข้าวให้กับเยาวชนในท้องถิ่น โดยใช้วิธีการฝึกอบรมและการติดตามเยี่ยมเยียนเป็นกลไกในการส่งเสริมและพัฒนา

2) **ด้านการจัดหาและใช้ทรัพยากร** ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน คือ การจัดหาเครื่องจักรกล และอุปกรณ์ให้มีความพร้อมต่อการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ใน 1 กลยุทธ์ คือ 1) การขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชน มีตัวชี้วัด 1 ประเด็น คือ ศูนย์ข้าวชุมชนมีจำนวนเครื่องจักรกลที่ใช้สำหรับการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวเพียงพอสำหรับสมาชิก กิจกรรมที่สอดคล้อง คือ การพัฒนาผลผลิตและคุณภาพเมล็ดพันธุ์ข้าว โดยใช้วิธีการฝึกอบรมและการติดตามเยี่ยมเยียนเป็นกลไกในการส่งเสริมและพัฒนา

3) **ด้านการผลิต** ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน คือ การยกระดับมาตรฐานเมล็ดพันธุ์สู่มาตรฐานสากล ใน 3 กลยุทธ์ คือ 1) การส่งเสริมการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับเมล็ดพันธุ์ข้าว GOOD AGRICULTURAL PRACTICES FOR RICE SEED มีตัวชี้วัด 3 ประเด็น คือ เมล็ดพันธุ์ที่ผลิตจากศูนย์ข้าวชุมชนได้รับมาตรฐานสากล

และเป็นที่ยอมรับมากขึ้น ศูนย์ข้าวชุมชนสามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ดีใช้ในชุมชน และให้บริการเมล็ดพันธุ์ดีแก่สมาชิกในชุมชน เกษตรกรรายเดิมกลับมาซื้อเมล็ดพันธุ์ในฤดูกาลผลิตถัดไป กิจกรรมที่สอดคล้อง คือ การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการผลิตเมล็ดพันธุ์ โดยใช้วิธีการฝึกอบรมและติดตามเยี่ยมเยียนเป็นกลไกในการส่งเสริมและพัฒนา 2) การลดต้นทุน เพิ่มผลผลิตด้วยการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่ทันสมัยควบคู่กับการใช้องค์ความรู้ (Knowledge Management) มีตัวชี้วัด 3 ประเด็น คือ ต้นทุนการผลิตลดลง ผลผลิตเพิ่มขึ้น และมีนวัตกรรมการผลิตที่ทันสมัยและมีประสิทธิภาพ กิจกรรมที่สอดคล้อง คือ การวิจัยและพัฒนากระบวนการผลิต โดยใช้วิธีการฝึกอบรมและการติดตามเยี่ยมเยียนเป็นกลไกในการส่งเสริมและพัฒนา และ 3) การสร้างแรงจูงใจด้วยการเพิ่มราคารับซื้อเมล็ดพันธุ์ มีตัวชี้วัด 2 ประเด็น คือ จำนวนเกษตรกรผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์เพิ่มขึ้น และมีปริมาณเมล็ดพันธุ์เพียงพอต่อความต้องการแก่สมาชิกภายในชุมชน กิจกรรมที่สอดคล้อง คือ การเพิ่มเกษตรกรผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ โดยใช้วิธีการฝึกอบรมและติดตามเยี่ยมเยียนเป็นกลไกในการส่งเสริมและพัฒนา

4) การดำเนินงานของศูนย์ฯ ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน คือ การพัฒนาระบบการบริหารจัดการทางการเงิน และสร้างโอกาสทางการเงินโดยการเชื่อมโยงแหล่งเงินทุนภายนอก ใน 2 กลยุทธ์ คือ 1) ใช้กลยุทธ์การสร้างความเข้มแข็งด้านเงินทุนด้วยวิธีการเข้าถึงแหล่งเงินทุนหมุนเวียนภายนอก มีตัวชี้วัด 2 ประเด็น คือ กลุ่มมีความเข้มแข็งทางการเงิน และมีเงินทุนหมุนเวียนอย่างต่อเนื่องและมีสภาพคล่องทางการเงิน กิจกรรมที่สอดคล้อง คือ พัฒนาความรู้ด้านการบริหารจัดการเงิน และจัดกิจกรรมพบปะแหล่งเงินทุน กำหนดระเบียบในการกู้ยืมเงินของศูนย์ และใช้วิธีการประชุมกลุ่มเป็นกลไกในการส่งเสริมและพัฒนา 2) ใช้กลยุทธ์การสร้างความเข้มแข็งด้านเงินทุนด้วยวิธีการระดมทุนเรือนหุ้น และระดมเงินรับฝากจากสมาชิก มีตัวชี้วัด 2 ประเด็น คือ กลุ่มมีความเข้มแข็งทางการเงิน และมีเงินทุนหมุนเวียนอย่างต่อเนื่องและมีสภาพคล่องทางการเงิน กิจกรรมที่สอดคล้อง คือ พัฒนาความรู้ด้านการบริหารจัดการเงิน และจัดกิจกรรมพบปะแหล่งเงินทุน กำหนดระเบียบในการกู้ยืมเงินของศูนย์ โดยใช้วิธีการประชุมกลุ่มเป็นกลไกในการส่งเสริมและพัฒนา

5) ด้านการตลาด ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน คือ การสร้างโอกาสทางการตลาดให้พร้อมต่อการแข่งขัน ใน 2 กลยุทธ์ คือ 1) ศูนย์ข้าวชุมชนเพิ่มขีดความสามารถด้านการจัดการช่องทางการตลาดด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเข้าถึงข้อมูลและผลิตภัณฑ์ของศูนย์ข้าวชุมชน มีตัวชี้วัด 2 ประเด็น คือ จำนวนผู้ซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าวเพิ่มมากขึ้น ศูนย์ข้าวชุมชนเป็นที่รู้จักของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน กิจกรรมที่สอดคล้อง คือ การพัฒนาระบบการประชาสัมพันธ์ทางการตลาดด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยใช้วิธีการฝึกอบรมและการติดตามเยี่ยมเยียนเป็นกลไกในการส่งเสริมและพัฒนา 2) การจัดการส่งเสริมการ

จำหน่ายโดยการให้สินเชื่อทางการค้า เช่น เมล็ดพันธุ์ข้าว ปุ๋ย สารเคมี มีตัวชี้วัด 2 ประเด็น คือ 1) สมาชิกมีคุณภาพชีวิตในการประกอบอาชีพการเกษตรที่ดีขึ้น 2) สมาชิกสามารถมาชำระหนี้ได้ตรงตามระยะเวลาที่กำหนด 3) ศูนย์มีผลกำไรมากขึ้น กิจกรรมที่สอดคล้อง คือ การสำรวจความต้องการของสมาชิก กำหนดกฎระเบียบในการให้สินเชื่อทางการค้า โดยใช้วิธีการประชุมกลุ่มเป็นกลไกในการส่งเสริมและพัฒนา

6) *ด้านการประสานงาน* ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน คือ การเชื่อมโยงเครือข่ายระหว่างศูนย์ข้าวชุมชนทั้งภายในภายนอกจังหวัด หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ใน 1 กลุ่ม คือ 1) การสร้างเครือข่ายระหว่างศูนย์ข้าวชุมชนภายในจังหวัดและภายนอกจังหวัด มีตัวชี้วัด 1 ประเด็น คือ ศูนย์ข้าวชุมชนมีภาคีเครือข่ายที่เข้มแข็งระหว่างศูนย์ข้าวชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานภาคอื่นๆที่เกี่ยวข้อง สามารถจำหน่ายหรือรับซื้อผลผลิตในกรณีที่เมล็ดพันธุ์ไม่เพียงพอหรือเมล็ดพันธุ์มีปริมาณมาก และเป็นการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ประสบการณ์ด้านการผลิตซึ่งกันและกันระหว่างศูนย์ข้าว หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน กิจกรรมที่สอดคล้อง คือ การประกวดศูนย์ข้าวชุมชน โดยใช้วิธีการฝึกอบรมและการติดตามเยี่ยมเยียนเป็นกลไกในการส่งเสริมและพัฒนา

7) *ด้านการควบคุม* ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน คือ การให้ถ่ายทอดความรู้และส่งเสริมให้สมาชิกจัดทำแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์โดยมีการควบคุมคุณภาพตามหลักวิชาการ ใน 1 กลุ่ม คือ 1) การให้คณะกรรมการศูนย์ข้าวหรือเจ้าหน้าที่รัฐให้ความรู้ถึงขั้นตอนการผลิตเมล็ดพันธุ์ที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาสิ่งเจือปนของเมล็ดพันธุ์ โดยการตรวจสอบพันธุ์ปนเพื่อคงความบริสุทธิ์ของพันธุ์อย่างสม่ำเสมอ มีการบันทึกข้อมูลการผลิตเมล็ดพันธุ์ มีการตรวจสอบคุณภาพเมล็ดพันธุ์ มีตัวชี้วัด 1 ประเด็น คือ เมล็ดพันธุ์มีความบริสุทธิ์มากขึ้น กิจกรรมที่สอดคล้อง คือ การอบรมถ่ายทอดความรู้ขั้นตอนการผลิตเมล็ดพันธุ์โดยใช้วิธีการฝึกอบรมและการติดตามเยี่ยมเยียนเป็นกลไกในการส่งเสริมและพัฒนา

2. อภิปรายผล

จากผลการศึกษา สภาพสังคมและเศรษฐกิจของสมาชิกศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน จังหวัดกาญจนบุรี การดำเนินการ ความต้องการ ปัญหา และแนวทางการพัฒนา ศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน จังหวัดกาญจนบุรี มีสิ่งที่ควรอภิปราย ดังนี้

2.1 สภาพเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิกศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน จังหวัดกาญจนบุรี

จากผลการวิจัย พบว่า เกษตรกรเป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย 55.42 ปี ระดับการศึกษาจบชั้นประถมศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 3.92 คน ซึ่งสอดคล้องกับอังคณา สุวานิช (2555, น.82) ศึกษาการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน อำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีอายุเฉลี่ย 51.99 ปี ระดับการศึกษาส่วนใหญ่จบชั้นประถมศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 3.92 คน สอดคล้องกับทิชากร บุเกตุ (2552, น.52) ศึกษาการดำเนินการ ศูนย์ข้าวชุมชน ในจังหวัดนนทบุรี พบว่า คณะกรรมการศูนย์ข้าวชุมชนส่วนใหญ่ มีอายุระหว่าง 51-60 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษา อภิปรายว่า สมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนส่วนใหญ่มีอายุมาก ซึ่งมีผลต่อการดำเนินการศูนย์ข้าวชุมชน

เกษตรกรเป็นสมาชิกสถาบันอื่นนอกจากศูนย์ข้าวชุมชน โดยเฉพาะสมาชิกกลุ่มลูกค้า ธกส. ร้อยละ 83 และไม่มีสถานะทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับสัจจา บรรจงศิริ (2552, น.271) ศึกษารูปแบบการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชนพบว่า สมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนเป็นสมาชิกจากแหล่งกู้เงินต่าง ๆ สอดคล้องกับกิตติชาติ ชาดิยานนท์ (2550, น.102) ศึกษาการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว เกษตรกรให้ได้มาตรฐานตามโครงการศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนในอำเภอสรรพยา จังหวัดชัยนาท พบว่า เกษตรกรเป็นสมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ซึ่งแตกต่างกับอังคณา สุวานิช (2555, น.82) ศึกษาการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน อำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นสมาชิกสถาบันอื่นนอกจากศูนย์ข้าวชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มสหกรณ์เกษตร ส่วนใหญ่กู้ยืมเงินจากสหกรณ์การเกษตร อภิปรายว่า กลุ่มแหล่งเงินทุนจากสถาบันต่าง ๆ มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชนให้มีความเข้มแข็ง สร้างผลกำไรที่ยั่งยืนได้มากยิ่งขึ้น

การรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว พบว่า สมาชิกส่วนใหญ่รับรู้ข้อมูลข่าวสารจาก เพื่อนบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับเบญจมาศ อยู่ประเสริฐ และบำเพ็ญ เขียวหวาน (2558, น.47) ศึกษาการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการเกษตรของเกษตรกร พบว่า การรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ ของเกษตรกรได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารจาก เพื่อนบ้าน

รองลงมาได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร และสอดคล้องกับ สมเจตน์ สวัสดิ์มงคล (2545, น.68) ศึกษา ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรในโครงการศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนในจังหวัดกาญจนบุรี พบว่า เกษตรกรทั้งหมดได้รับข่าวสารการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ในระดับมาก นอกจากนี้ยังได้รับข่าวสารการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในระดับค่อนข้างมากจากเพื่อนบ้าน อภิปรายว่า สมาชิกมีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านการปลูกข้าวในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่รัฐ ดังนั้น เจ้าหน้าที่รัฐจึงมีบทบาทสำคัญในการเป็นนักส่งเสริมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว

2.2 สภาพการผลิตเมล็ดพันธุ์ของสมาชิกศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน จังหวัดกาญจนบุรี

จากผลการวิจัย พบว่า สมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนส่วนใหญ่ปลูกข้าวพันธุ์ สุพรรณบุรี 1 ซึ่งสอดคล้องกับคณะกรรมการวิจัยและพัฒนากรมวิชาการเกษตร (2537) ศึกษาข้าวพันธุ์สุพรรณบุรี 1 พบว่า เกษตรกรนิยมปลูกข้าวพันธุ์สุพรรณบุรี 1 เนื่องจาก มีลักษณะเด่นคือ ผลผลิตสูง ด้านทานโรคไหม้ โรคขอบใบแห้ง และด้านทานเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล และเพลี้ยกระโดดหลังขาว อภิปรายว่า ข้าวพันธุ์สุพรรณบุรี 1 มีความสามารถในการต้านทานต่อเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล และสามารถทนสภาพอากาศหนาวได้ดีจึงทำให้เกษตรกรเลือกที่จะผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวสุพรรณบุรี 1 เป็นส่วนใหญ่

สมาชิกที่ทำการผลิตเมล็ดพันธุ์มีจำนวนน้อย สมาชิกส่วนใหญ่จำหน่ายข้าวให้กับโรงสีภายในอำเภอและต่างอำเภอ เนื่องจากคุณภาพข้าวไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานในการทำเป็นเมล็ดพันธุ์ที่คณะกรรมการศูนย์ข้าวชุมชนได้ตรวจสอบ ซึ่งสอดคล้องกับอังคณา สุวานิช (2555, น.82) ศึกษาการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน อำเภอมนอรัมย์ จังหวัดชัยนาท พบว่า สมาชิกที่ผลิตเมล็ดพันธุ์มีจำนวนน้อย สมาชิกส่วนใหญ่จำหน่ายเมล็ดพันธุ์ที่โรงสีเพราะคุณภาพไม่ผ่านเกณฑ์ ศูนย์ข้าวชุมชน อภิปรายว่า สมาชิกส่วนใหญ่ที่ไม่ทำการผลิตเมล็ดพันธุ์เนื่องจาก กระบวนการผลิตเมล็ดพันธุ์ค่อนข้างละเอียด ต้องใช้ความเอาใจใส่ในการปฏิบัติ และเงินสำหรับการจำหน่ายเมล็ดพันธุ์นั้น ศูนย์ข้าวชุมชนไม่ได้ให้เป็นเงินสด สมาชิกที่ไม่มีเงินทุนหมุนเวียน จึงเลือกที่จะจำหน่ายข้าวให้กับโรงสีมากกว่า

2.3 ความพึงพอใจ และความต้องการของสมาชิกต่อการดำเนินงานของศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน จังหวัดกาญจนบุรี

2.3.1 ความพึงพอใจและความต้องการกิจกรรม พบว่า

1) **ด้านกิจกรรมกลุ่ม** พบว่า ด้านการจัดหาปัจจัยการผลิต ด้านกองทุนกู้ยืม และด้านการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสอดคล้องกับอังคณา สุวานิช (2555, น.84) ศึกษาการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน อำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท พบว่า การจัดหาปัจจัยการผลิตสมาชิกมีความพึงพอใจในระดับปานกลาง เพราะมีศูนย์ข้าวชุมชน 1 ศูนย์ ไม่มีการจัดหาปัจจัยการผลิตให้กับสมาชิก อภิปรายว่าศูนย์ข้าวบางศูนย์มีการหาปัจจัยการผลิตให้สมาชิกไม่ครบ ทำให้สมาชิกต้องซื้อปัจจัยการผลิตจากร้านค้าการเกษตรภายนอก ด้านกองทุนกู้ยืม สมาชิก มีความประสงค์ที่จะกู้ยืมเงินทุนมาใช้ในการผลิตหลายราย แต่ด้วยศูนย์ข้าวชุมชนบางศูนย์มีเงินทุนในการให้กู้ยืมค่อนข้างจำกัด ดังนั้นสมาชิกจะไม่สามารถกู้ยืมเงินได้ครบทุกราย ด้านการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร ศูนย์ข้าวชุมชนทั้ง 3 ศูนย์ ส่วนใหญ่จะใช้วิธีการประชาสัมพันธ์โดยการบอกปากต่อปาก ยังไม่มีศูนย์ใดทำการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัย เช่น เว็บไซต์ facebook Line เป็นต้น

2) **ด้านองค์ประกอบของกลุ่ม** พบว่า ด้านทรัพยากรกลุ่ม และด้านกฎกติกากลุ่ม อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสอดคล้องกับอังคณา สุวานิช (2555, น.84) ศึกษาการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน อำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท พบว่า ทรัพยากรกลุ่ม กฎ กติกา กลุ่ม สมาชิกพึงพอใจในระดับปานกลาง เพราะศูนย์ข้าวชุมชน 3 ศูนย์ ยังขาดเครื่องมือ อุปกรณ์ในการผลิตเมล็ดพันธุ์ เช่น เครื่องคัดเมล็ดพันธุ์ ลานตาก กฎ กติกา กลุ่มไม่เข้มงวด ถูกละเลยทำให้สมาชิกบางส่วนไม่พอใจ อภิปรายว่า ศูนย์ข้าวชุมชนแต่ละศูนย์ไม่มีอุปกรณ์เครื่องมือ และเครื่องจักรกลที่ทันสมัยที่ใช้สำหรับการผลิตเมล็ดพันธุ์เพียงพอ โดยศักยภาพเงินทุนของแต่ละศูนย์ยังไม่มีศักยภาพที่จะสามารถจัดซื้อ อุปกรณ์ต่างๆ ได้ จึงอาศัยการอุดหนุนเงินงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนเพียงอย่างเดียว การที่ศูนย์ข้าว ตั้งกฎ กติกา กลุ่ม ขึ้นมานั้นแล้วไม่เข้มงวดส่งผลให้ สมาชิกบางส่วนเกิดความไม่พอใจในการดำเนินงานของคณะกรรมการศูนย์ข้าว

2.3.2 กิจกรรมที่ต้องการให้เกิดขึ้นในศูนย์ข้าวชุมชน พบว่า กิจกรรมที่สมาชิกต้องการให้เกิด ได้แก่ การแปรรูปผลิตภัณฑ์ การถ่ายทอดองค์ความรู้ การสนับสนุนปัจจัยการผลิต การประชาสัมพันธ์ และการสร้างเครือข่ายและการประสานงาน ซึ่งสอดคล้องกับชลาลัย หมวดสรทิพย์ ศึกษาความสำเร็จในการดำเนินงานของศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชนจังหวัดปทุมธานี (2556, น.90) พบว่ากิจกรรมที่ทำให้ประสบความสำเร็จได้แก่ ด้านการประสานงาน เช่น 1.หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว กรมการข้าว กรมวิชาการเกษตร กรมพัฒนาที่ดิน ร่วมกับเจ้าหน้าที่ของกรมส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่ ควรมีการติดตามให้คำปรึกษา แนะนำ ถ่ายทอดความรู้ และการประเมินผลการปฏิบัติงาน ในเรื่องวิทยาการผลิตเมล็ดพันธุ์ 2. ควรส่งเสริมให้คณะกรรมการศูนย์ฯ/สมาชิก เข้าร่วมการจัดประชุมระหว่างศูนย์

ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน เพื่อเป็นการสร้างเครือข่ายระหว่างศูนย์ฯ เกิดการเชื่อมโยงความรู้ ประสบการณ์ และปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นจริงของแต่ละ 3. คณะกรรมการศูนย์ฯ ควรมีการประสานขอรับการสนับสนุนงบประมาณ ปัจจัยการผลิตจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อภิปรายว่า สมาชิกยังต้องการเรียนรู้ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยสมาชิกส่วนใหญ่ต้องการองค์ความรู้ในการผลิตข้าว การที่จะทำให้ผลผลิตของตนเองจำหน่ายได้ในราคาที่สูงกว่าราคาตลาด ดังนั้นการแปรรูปผลิตภัณฑ์ การถ่ายทอดองค์ความรู้ การสนับสนุนปัจจัยการผลิต การประชาสัมพันธ์ และการสร้างเครือข่ายและการประสานงาน คือกิจกรรมที่สมาชิกต้องการให้เกิดในศูนย์ข้าวชุมชนของตนเอง

2.4 ปัญหาและข้อเสนอแนะในการพัฒนาศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน จังหวัดกาญจนบุรี

2.4.1 ด้านการผลิต พบว่า ศูนย์ข้าวชุมชนมีจำนวนสมาชิกไม่เพียงพอต่อการผลิตเมล็ดพันธุ์ เครื่องจักรกลไม่เพียงพอ ไม่ปฏิบัติตามขั้นตอนของการผลิตเมล็ดพันธุ์ ซึ่งสอดคล้องกับอังคณา สุวานิช (2555, น.86) ศึกษาการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน อำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท พบว่า สมาชิกไม่ปฏิบัติตามขั้นตอนการผลิตเมล็ดพันธุ์ ไม่มีการตัดพันธุ์ปนอย่างต่อเนื่อง ทำให้กลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ได้น้อย คณะกรรมการและเจ้าหน้าที่ต้องให้คำแนะนำสมาชิกเรื่องการตัดพันธุ์ปน และวิธีการผลิตที่เหมาะสม จัดทำแผนการกระจายเมล็ดพันธุ์ โดยวางแผนร่วมกันระหว่างศูนย์ข้าวชุมชน และสอดคล้องกับกับ สำเริง บุญคำ (2539, น.55) ศึกษา ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรทำนาศรีสว่าง ตำบลศรีสว่าง อำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกร ด้านบุคลากร สมาชิกบางคนไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงที่กลุ่มกำหนดไว้ อภิปรายว่า การผลิตเมล็ดพันธุ์ต้องมีการทำความเข้าใจแก่สมาชิก รับทราบในขั้นตอนการผลิตเมล็ดพันธุ์ตั้งแต่การปลูกจนถึงการเก็บเกี่ยว มีขั้นตอนการปฏิบัติตามหลักวิชาการอย่างไร ตลอดจนการกระตุ้นให้สมาชิกเข้าร่วมในการอบรมถ่ายทอดความรู้เพื่อเป็นการพัฒนากระบวนการผลิตให้ได้มาตรฐานมากยิ่งขึ้น

2.4.2 ด้านการตลาด พบว่า เมล็ดพันธุ์ไม่มีความบริสุทธิ์ ไม่มีการส่งเสริมการจำหน่าย และไม่มีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลของศูนย์ฯ ซึ่งสอดคล้องกับอังคณา สุวานิช (2555, น.86) ศึกษาการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน อำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท พบว่า การประชาสัมพันธ์ศูนย์ข้าวชุมชนให้เป็นที่รู้จักทั้งในและนอกพื้นที่ เป็นการเพิ่มช่องทางการจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ อภิปรายว่า การทำให้เมล็ดพันธุ์มีความบริสุทธิ์ปราศจากสิ่งเจือปน จะเป็นการสร้างมาตรฐานการจำหน่ายให้กับกลุ่มลูกค้า โดยใช้การประชาสัมพันธ์ เป็นการช่องทางการสื่อสารหลักในการเพิ่มช่องทางการตลาด เช่น แผ่นพับ , ใบปลิว , หอกระจายข่าว , Facebook , Line เพื่อเพิ่มส่วนแบ่งทางการตลาด

2.4.3 ด้านการดำเนินงานของศูนย์ฯ พบว่า สมาชิกมีปัญหาการให้กู้ยืมเงินกองทุน และการถ่ายทอดองค์ความรู้ ซึ่งสอดคล้องกับสุพัตรา สีหาชาติ (2556, น.76) ศึกษาความคิดเห็นของสมาชิกเกี่ยวกับการดำเนินงานของศูนย์ข้าวชุมชนภายใต้ โครงการพัฒนาและเพิ่มศักยภาพศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า ด้านกองทุนหมุนเวียน สมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน มีปัญหาเรื่องไม่มีเงินกองทุนให้สมาชิกกู้ยืม ไม่มีการระดมทุนจากสมาชิก จึงทำให้ไม่มีเงินกองทุนสำหรับให้สมาชิกกู้ยืม และซึ่งสอดคล้องกับทิชากร บุญฤ (2552, น.86) ศึกษาการดำเนินงานศูนย์ข้าวชุมชน ในจังหวัดนนทบุรี พบว่า การสาธิตและการถ่ายทอดเทคโนโลยีของคณะกรรมการศูนย์ข้าวชุมชนไม่ทราบวิธีการถ่ายทอดความรู้ตามระบบโรงเรียนเกษตรกร อภิปรายว่าเนื่องจากกองทุนกู้ยืมของศูนย์มีเงินทุนค่อนข้างจำกัดจึงไม่สามารถให้สมาชิกกู้ยืมเงินได้ครบทุกราย สมาชิกส่วนใหญ่จึงกู้ยืมเงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.)

2.4.4 ด้านการพัฒนาคณะกรรมการ สมาชิก พบว่า สมาชิกส่วนใหญ่ไม่ได้มีโอกาสในการไปศึกษาดูงานศูนย์ข้าวชุมชนที่ประสบความสำเร็จ และขาดการอบรมและฝึกปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับทิชากร บุญฤ (2552, น.89) ศึกษาการดำเนินงานศูนย์ข้าวชุมชน ในจังหวัดนนทบุรี พบว่า คณะกรรมการศูนย์ข้าวชุมชนประมาณสองในสาม ขาดการจัดการศึกษาดูงาน อภิปรายว่า การที่สมาชิกขาดการอบรมและฝึกปฏิบัติ ตลอดจนการศึกษาดูงานศูนย์ข้าวชุมชนที่ประสบความสำเร็จทำให้สมาชิกไม่เกิดแรงจูงใจ และแรงกระตุ้นในการผลิตเมล็ดพันธุ์ และสอดคล้องกับสุพัตรา สีหาชาติ (2556, น.76) ศึกษาความคิดเห็นของสมาชิกเกี่ยวกับการดำเนินงานของศูนย์ข้าวชุมชนภายใต้ โครงการพัฒนาและเพิ่มศักยภาพศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า มีปัญหาเรื่องขาดงบประมาณในการศึกษาดูงาน ไม่มีการศึกษาดูงานกับกลุ่มที่ประสบผลสำเร็จ ไม่มีการนำสมาชิกไปศึกษาดูงาน และขาดการจัดทำแผนการเรียนรู้ในแต่ละปี

2.5 แนวทางการพัฒนาศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน จังหวัดกาญจนบุรี

จากการศึกษา พบว่า แนวทางการพัฒนาศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน จังหวัดกาญจนบุรี ควรพัฒนาให้สอดคล้องกับสถานการณ์และนโยบายด้านการผลิตข้าว โดยมีแนวทางการพัฒนา 7 แนวทาง ดังนี้

- 1) การพัฒนาเยาวชนรุ่นใหม่ให้เรียนรู้วัฒนธรรมและประเพณีการปลูกข้าว
- 2) การจัดหาเครื่องจักรกล และอุปกรณ์ให้มีความพร้อมต่อการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว
- 3) การยกระดับมาตรฐานเมล็ดพันธุ์สู่มาตรฐานสากล
- 4) การพัฒนาระบบการบริหารจัดการทางการเงินและสร้างโอกาสทางการเงินโดยการเชื่อมโยงแหล่งเงินทุนภายในและภายนอก
- 5) การสร้างโอกาสทางการตลาดให้พร้อมต่อการแข่งขัน
- 6) การเชื่อมโยงเครือข่ายระหว่างศูนย์ข้าวชุมชนทั้งภายใน

ภายนอกจังหวัด หน่วยงานภาครัฐและเอกชน 7) การให้ถ่ายทอดความรู้และส่งเสริมให้สมาชิกจัดทำแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์โดยมีการควบคุมคุณภาพตามหลักวิชาการ ซึ่งสอดคล้องกับ ตั้จจา บรรจงศิริ และคณะ (2549, น. 197-202) การพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน พบว่า รูปแบบที่ใช้ในการพัฒนาการดำเนินงานของศูนย์ข้าวชุมชน มี 8 ขั้นตอน เริ่มจากการสำรวจพื้นที่ การกำหนดเป้าหมาย และตัวชี้วัด การประเมินศูนย์ข้าวชุมชนก่อนเริ่มดำเนินการพัฒนา การจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนา ศูนย์ข้าวชุมชน การสัมมนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดทำแผนปฏิบัติการ การติดตามผลการดำเนินงานและการประเมินผลภายหลังการพัฒนา อภิปรายได้ว่า แนวทางในการส่งเสริมและพัฒนา ศูนย์ข้าวชุมชนให้ยั่งยืน ควรมีการส่งเสริมทั้งในระดับนโยบายระดับหน่วยงาน และระดับท้องถิ่น ดังนี้ 1) ระดับนโยบายควรกำหนดนโยบายส่งเสริมให้ชัดเจน ได้แก่ ด้านการผลิตเมล็ดพันธุ์ ด้านการเรียนรู้ ด้านการตลาด ด้านสินเชื่อ ด้านเครือข่าย ด้านการใช้เมล็ดพันธุ์คุณภาพดี ด้านการขยายการจัดตั้งศูนย์ ด้านการประกวดศูนย์ และด้านชลประทาน 2) ระดับหน่วยงานควรมีการดำเนินการส่งเสริมในด้านเทคนิคและความรู้ ได้แก่ การทำนาแปลงรวม การจัดการความรู้ให้กับศูนย์ การจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน การให้ความรู้เรื่องการบริหารและการผลิตเมล็ดพันธุ์ การสรุปและถอดบทเรียน การประมวลความรู้ที่ได้จากการดำเนินงาน และ 3) ท้องถิ่น ควรให้การสนับสนุนในด้านการเงิน งบประมาณและการดำเนินงาน

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 จากการนำผลวิจัยไปใช้มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

3.1.1 กรมส่งเสริมการเกษตร ควรร่วมมือกับ ศูนย์ข้าวชุมชนในการพัฒนาเยาวชนรุ่นใหม่ (Young Smart Farmer) ขึ้นมาทดแทนเกษตรกรที่มีอายุสูงขึ้น

3.1.2 ศูนย์ข้าวชุมชน ควรมีเปิดรับข้อมูลข่าวสารด้านการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวจากสื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น อินเทอร์เน็ต

3.1.3 กรมส่งเสริมการเกษตร กรมการข้าว กรมวิชาการเกษตร ควรเข้าไปถ่ายทอดเทคโนโลยีและความรู้ ให้กับศูนย์ข้าวชุมชน เพื่อให้สมาชิกสามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ให้มีคุณภาพและมาตรฐานตรงกับความต้องการของเกษตรกร

3.1.4 สมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน ควรตระหนักและให้ความสำคัญกับการเข้าร่วมประชุม อบรมถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว เพื่อพัฒนาเทคนิคและวิธีการผลิตเมล็ดพันธุ์ให้ได้คุณภาพ มาตรฐาน ตามหลักวิชาการ

3.1.5 ศูนย์ข้าวชุมชนควรเพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์ให้มีความหลากหลายมากขึ้น เพื่อสร้างโอกาสทางได้เปรียบทางการตลาด

3.1.6 ศูนย์ข้าวชุมชนควรสร้างเครือข่ายและการประสานงานระหว่างศูนย์ข้าวชุมชนภายในและภายนอก เพื่อการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้

3.1.7 ควรกำหนดแนวทางการส่งเสริมและสนับสนุนงบประมาณ ด้านปัจจัยการผลิต ด้านเครื่องจักรกล และด้านการศึกษาดูงาน จากหน่วยงานต่าง ๆ ดังนี้ องค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล กรมส่งเสริมการเกษตร กรมพัฒนาชุมชน กรมการข้าว และกรมวิชาการเกษตร

3.1.8 เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรควรให้คำแนะนำ ติดตาม และเยี่ยมเยียนอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในฤดูที่มีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว เพื่อให้เกษตรกรได้ปฏิบัติตามขั้นตอนการผลิตเมล็ดพันธุ์อย่างเคร่งครัด

3.2 ข้อเสนอแนะในการทำการวิจัยครั้งต่อไป

3.2.1 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการพัฒนาเครือข่ายศูนย์ข้าวชุมชน ในพื้นที่ต่างๆ เพื่อจะได้นำผลวิจัยมาใช้ได้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

3.2.2 ควรมีการศึกษาคำเนินงานของศูนย์ข้าวชุมชนที่ประสบผลสำเร็จ เพื่อเป็นแนวทางการปรับปรุงพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชนอื่น

3.2.3 ควรศึกษาความคิดเห็นของหน่วยงาน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีต่อการดำเนินงานของศูนย์ข้าวชุมชนและเครือข่ายศูนย์ข้าวชุมชน

3.2.4 ควรศึกษาความคิดเห็นการดำเนินงาน โครงการส่งเสริมระบบแปลงใหญ่ โดยการใช้ศูนย์ข้าวชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนการดำเนินงาน